

Оксана ЦИБУЛЬКО

*аспірант Донецького
національного університету*

УДК 82-131

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ СИМВОЛІКИ У ПОХОРОННИХ ГОЛОСІННЯХ

У статті на прикладі українських поховальних плачів проведений аналіз категорії амбівалентності на рівні символіки. Простежується зв'язок двозначних символів з побудовою часопросторової картини світу у голосіннях. Автор статті також звертається до питання функціонального навантаження символіки, розподіляючи символи на дві великі групи – символи-комунікатори та символи-хронотопічні індикатори.

Ключові слова: амбівалентність, символіка, хронотоп, символи-комунікатори, символи-хронотопічні індикатори, мотив.

Питання походження та побутування символів не лише в українській традиційній культурі, а й у світовому культурному контексті, попри наявність величезної кількості досліджень з цієї проблеми (теоретичні матеріали, що розроблялись у працях О.Потебні [10], М.Коетомарова [5], А.Лосева [6], О.Веселовського, В.Єрьоміної та ін.), і на сьогодні залишається білою плямою на тлі гуманітаристики.

Студіювання символіки, зокрема фольклорної, наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. засвідчує про стереотипність інтерпретації символів та ігнорування такої питомої ознаки будь-якого фольклорного знаку, як амбівалентність, що спричиняє до нівелювання первинної міфолого-магічної константи.

Основним завданням запропонованої статті є дослідження категорії двозначності символів у одному з найбільш архаїчних жанрів української усної народної творчості, яке може мати позитивні наслідки для усунення стереотипної інтерпретації символіки, оскільки комплексний аналіз категорії амбівалентності символів на прикладі одного фольклорного жанру дотепер не здійснювався, а існували лише поодинокі дослідження певних символів («Амбівалентність символіки колеса» Г.Ражнева, «До семантики фітонімічних символів

у фольклорних текстах» М.Копитова та ін.). Не менш актуальною постає спроба категоризації символіки у похоронних плачах за її функціональним навантаженням, що також здійснюється вперше.

Символіка — поняття загальнолюдське, національно-специфічне і етногенетичне. Дослідження саме останнього аспекту символіки надзвичайно важливим, особливо — всебічне вивчення первісної символічної системи та її еволюції в архаїчних тисячолітніх етносів. Саме такою і є українська система символічного відображення світу. Вона належить до найдавніших і найбагатших систем традиційної культури на планеті.

Поховальні голосіння є дуже складним з позиції його ретельного вивчення жанром музично-поетичної творчості, що пояснюється низкою чинників: починаючи від людського фактору (заборона на записи та присутність сторонніх людей під час обряду поховання), і закінчуючи хронологічним фактором: архаїчний жанр за багатовікову історію свого побутування зазнав незворотних змін, які були продиктовані суспільно-культурним поступом прогресу.

Особливістю даного жанру родинно-обрядової творчості є тенденція до використання об'ємного комплексу символів. Символіка плачів наділена магічно-ритуальним та первісно міфологічним змістом: всі символи, які ми можемо зустріти у зразках поховальних плачів, відображають систему мислення людини (креаторів та носіїв усної народної творчості), її розуміння і відношення до життя та смерті, добра і зла, які втілюються у членах біполярних опозицій «чоловічий — жіночий», «добрий — поганий», «світло — темрява» тощо. На підтвердження цієї думки, можна навести міркування С.В. Мишанича, який відзначає, що у символіці похоронних плачів «яскраво відбиваються анімістичні вірування наших далеких предків, тобто ті явища, які очевидно сягають праслов'янської спільності» [8, 152].

Похоронні голосіння є надто специфічним різновидом фольклорного мистецтва, оскільки їх виконання супроводжується певним неприродним психологічним станом. Людина, яка виконує похоронний плач («голосильниця» — за І.Коваль-Фучило [4]), екстраполює на себе суто негативні переживан-

ня — горе втрати, жаль, розпач тощо. Цей факт безпосередньо пов'язується з теорією М.Мамардашвілі про «подвійність символіки» [7]. Вчений пропонує свій план аналізу символів у тексті: «План сучасного аналізу символів є елементарним:

1. У тексті вичленовуються фізичні образи (реальні та ірреальні), факти, події, предмети (також — числа), кольори, конструкції, ландшафти, ситуації тощо.

2. Ці образи, що виступають фізично визначеними елементами текстів, співвідносяться з певними фізичними нетиповими станами.

3. В описі-інтерпретації ці нетипові стани, як правило, є негативними психічними станами, яким приписується універсальна значимість, так само, як і їх предметність — символіки» [7, 126].

М.Мамардашвілі зазначає, що «негативні психічні стани людини позначаються у тексті (чи в житті) символами» [7, 126]. Але більшість символів співвідноситься не з психічними станами, а з певними структурами свідомості; свідомість людини, сучасної чи давньої, не може бути відносно негативною, вона є абсолютно позитивною (позитивна — у значенні такої, що контролюється дією сакрального концепту). Тому сприйняття та декодування тих чи інших символів залежить від сфери їхнього формування — чи це суб'єктивний негативний психологічний стан, чи позитивна свідомість індивіда.

У поховальних плачах уся символіка має два відтінки забарвлення — позитивний і негативний, оскільки у голосіннях значення надається лише двом категорія дійсності — життю та смерті. Цей факт можна підтвердити тенденцією відновлення символів — реінтеграцією (один і той самий символ протягом дуже довгого часу залишається майже незмінним) [11], що доцільна для роботи лише з найбільш давніми (архаїчними) символами. Носієм архаїчних символів може бути виключно людина з міфопоетичною моделлю свідомості, носій міфологічного субстрату, такий, для якого ще не існує напівтонів, існує лише добре та погане як члени первинних біполярних опозицій, що зумовлено відповідними архетипами.

Послуговуючись конкретними спостереженнями, можна говорити, що попри обмежений арсенал конотацій (модель «позитивний — негативний»), символіка у поховальних голо-

сіннях завжди є амбівалентною згідно умов функціонування фольклорного знаку, але значення символів у похоронних голосіннях майже завжди забарвлене негативно, що пояснюється зв'язком символіки з архаїчними мотивами повернення/неповернення мерця додому.

Символічний рівень плачів напряду пов'язаний з часопросторовою картиною світу, яка створюється креатором з міфопоетичною моделлю свідомості, що у свою чергу зумовлює уривчасту структуру хронотопу і акцентування на категорії простору, яка є більш давньою, ніж категорія часу.

Хата постає центральним символом, одним з найрозповсюдженіших у текстах, якими супроводжувався поховальний обряд:

«Чоловіче мій, дружино моя! «Якої ти темної хати забажав? Темної, невидної, смутної, невеселої! Туди ж вітер не віє, туди сонце не гріє, туди й дзвони не дзвонять, туди й люди не ходять...»

(«Вдова за чоловіком», зап. у Лубенському повіті на Полтавщині)[13]

або

«Таточку мій! Якої ви хатоньки забажали?

Темної, невидної

Та хатонька без дверей і без віконець,-

Туди вітер не довіє,

І сонечко не догріє...»

(«Дочка за батьком», зап. В.Милорадович у Лубенському повіті на Полтавщині) [13].

У традиційній інтерпретації символіка хати несе у собі позитивний зміст. *Хата* – символ Всесвіту, батьківщини, рідної землі, безперервного росту, святості, надії, материнської допомоги тощо. Символіка хати багата і різноманітна, майже всі її частини були символічними. У свідомості праслов'ян хата була моделлю космосу [12, 231]. Але у похоронних голосіннях символ хати має негативне забарвлення. У тексті плачу «Дочка за батьком» (зап. В.Милорадович у Лубенському повіті на Полтавщині) [13] згадується *«та хатонька без дверей і без віконець»*; оскільки двері та вікна також були символічними у образі хати, їх відсутність порушувала модель космосу, єдності, цілісності та гармонійності, яка існувала у свідо-

мості людини. Негативним цей символ поставав також через психічний стан втрати, тому хата у іншому житті небіжчика буде «чужою» і «невеселою», оскільки він залишив свою родину. Як зазначає І.Коваль-Фучило, «хата, у якій перебуває покійник одразу після своєї смерті – це сакральний центр, початок його шляху, а кінцевою точкою мала б стати «смутна та невесела хата», але шлях людського духу є нескінченним і тому могила є тільки проміжною зупинкою» [4, 169]. За своїм функціональним навантаженням хата є хронотопічним індикатором, оскільки реінтеграція цього символу повністю збігається з умовами творення часопросторової картини світу креатором з архаїчним типом свідомості: простір розгортається від сакрального центру через окремі топоси за посередництва мотиву дороги (шляху).

Вікно – символ ідеї проникнення, потенційних можливостей; свідомості, світлоносності; отвору, через який здійснюється зв'язок людини із зовнішнім світом; зв'язку з потойбічним світом; надії, чекання [12, 41]. Відсутність цього символічного елементу у «смутній хаті» несе в собі негативний зміст, оскільки це свідчить про відсутність зв'язку зі світом померлих, відсутність світла, яке дає життєдайну силу, тобто позбавлення мерця можливості повернутися та можливості зв'язку з мерцем. Таким чином, вікно є символом-комунікатором з негативною конотацією.

З образом «темної хати» також пов'язані символи вітру та сонця:

«Якої ти темної хати забажав? Темної, невидної, смутної, невеселої! Туди ж вітер не віє, туди сонце не гріє, туди й дзвони не дзвонять, туди й люди не ходять...»

(«Вдова за чоловіком», зап. у Лубенському повіті на Полтавщині)[13].

Вітер – символ духу, дихання Всесвіту; невловимості, неусвідомленості; швидкості; якоїсь звістки (як правило, однієї); шкоди, руйнації і водночас оновлення. Вітер – конкретне втілення однієї з основних стихій світобудови – повітря (інші – Земля, Вода, Вогонь). У багатьох міфологіях йому приписують величезну міць руйнівного характеру, і тому цей символ має негативну конотацію. Це може підтвердити навіть графічне зображення вітру [12].

В українському фольклорі символіка вітру дуже широка. О.Потебня підкреслює значення швидкості, здатності переносити вість, людину [10]. У похоронних голосіннях вітер виконує комунікативну функцію, функцію контакту з померлим. Тому його зміст є дуже близьким до змісту символу вікна. У плачі символіка вітру є позитивною, але уточнення про те, що «*вітер не віє*» надає символу негативного значення. Тобто, відсутній контакт з померлим, що напряду корелює з мотивом неможливості повернення додому.

Сонце – символ Всевидяшого божества; вищої космічної сили; центру буття та інтуїтивного знання; осяяння; слави; величі; правосуддя; Матері Світу; Центру; Бога-отця; у християнській світоглядній моделі – Христа [12]. Сонце може також позначати тепло та життя, наступаючу весну, яка теж символізує відновлення. Відсутність сонця у «*смутній хаті*» виконує ту саму функцію (комунікативну), що й символи вітру та вікна. Нездатність проникнення живого тепла, тепла людської істоти вказує нам на обрив зв'язку між світом живих та мертвих, що також пов'язано з мотивом заклику покійника з «чужого» світу у гості і неможливістю здійснення цього ритуалу.

Мотиви неможливості повернення померлого додому і налагодження будь-якого зв'язку з ним є розповсюдженими та характерними для похоронних голосінь. Вони дещо суперечать широко побутуючим віруванням про те, що у певний ритуальний визначений час (найчастіше – це свята) померлі повертаються до своїх домівок у гості. «Запрошення або очікування померлого в гості є одним з найбільш розроблених сюжетів у цьому жанрі. Повторення цього мотиву в голосіннях свідчить про важливість уявлень, які стоять за ним. Саме в цьому контексті полягає зв'язок умирання і народження, постійно домінує ідея «вічного повернення», яке виражає глибинний зміст обряду» [4, 169].

Мотиви плачів є сталими, і в деяких випадках вони дзеркально відображують один одного: неможливість повернення покійника додому. Мотив повернення також постає амбівалентним, на противагу думці дослідників, які можуть назвати його білатеральним. Зустрічаючись в одному фольклорному тексті, полярні мотиви при цьому не порушують

внутрішньої цілісності та сакральної домінанти плачу, а органічно поєднуються.

Шлях, дорога і пов'язані з нею уявлення творять серцевину похоронного обряду, оскільки саме через посередництво цих символів вирішується його головна колізія — роз'єднання сфер життя і смерті, і ширше — свого і чужого, а також досягнення перетворень унаслідок такого роз'єднання [4, 171]. Повернення мерця додому у гості є складним, оскільки на дорозі у нього — символічні перешкоди, які живі родичі намагаються усунути порадами чи своїми діями у майбутньому:

«Та й не йди ж полем, бо ніжечку поколеш, та не йди морем, бо утонеш, а йди попід горою, та й бери мене з собою...»

(«Вдова за чоловіком», зап. у Лубенському повіті на Полтавщині)[13].

чи

*«Ой коли нам тебе сподіваться,
Щоб нам ік тобі прибираться
Чи к Різду, чи к Великодню, чи к Святій неділі?
К Різду стежки позамітає,
К Великодню води поразливає,
А к Святій неділі травою позаростає
І ніколи тебе не сподіваться!»*

(«Дочка за матір'ю», зап. у Гадяцькому повіті А.Метлинським) [13].

Такі символічні перешкоди є хронотопічними індикаторами, оскільки позначають окремі топоси потойбічного світу, що, мають архитипічне походження. За свідченням К.Юнга [15], архетипи мають не змістову, а винятково формальну характеристику у досить обмеженому вигляді. Змістову характеристику прототип одержує лише тоді, коли він проникає у свідомість; при цьому наповнюється матеріалом свідомого досвіду. Отже, відбувається трансформація символів у реальні просторові знаки.

Одним з головних символів перешкоди є символ *води*, який може втілюватися у різноманітних варіаціях — моря, розливу річки чи просто води як абстрактного природного явища. Український фольклор та фольклор інших народів свідчить про те, що вода, а особливо море, слугує межею між «чужим» світом та «своїм». Зберігаючи пам'ять про пер-

вісну хаотичну воду й поєднуючи її з уявленнями про світ померлих як «антисвіт», предки надали річкам і воді властивості бути посередником між живими і мертвими і в той же час можливості передбачити майбутнє, бо вода є причетною до вічності. «Вода і є рубежем між життям і смертю. Вода є символом, з однієї сторони, підкріплення, плодючості, очищення, численності, нескінченості, а з іншої сторони, гніву та руйнівної дії» [9, 88].

Річка — символ божественного початку і закінчення життя, плодючості; вічного плину часу; світовий шлях; народження і загибель життя [12]. Річка, що є дуже важливим елементом для похоронних голосінь, символізує тут перешкоду, небезпеку, жах тощо. І це є єдиним значенням, яке несе у собі символ води у конкретній ситуації. Попри свою історичну початкову двозначність (і як символ хаосу, і як символ життя), у голосіннях вона має лише негативну конотацію.

Французький дослідник лімінальних обрядів А. Ван Геппен у своїй роботі «Обряди переходу» [2] акцентує увагу на існуванні двох обрядових сфер: профанної та сакральної. Найчастіше під час переходу з однієї сфери у іншу постають межові символи — табу. «Захист від проникнення на подібну територію носить характер магічно-релігійної заборони. Він здійснювався за допомогою межових стовпів, стін, статуй у класичному світі, й більш простими засобами у напівцивілізованих народів. Зрозуміло, що ці знаки ставляться не по всій лінії межі, як нинішні прикордонні стовпи, а тільки в місцях переходу, на дорогах і перехрестях. Найпростіші символи — це розміщений посередині або поперек дороги пучок трави, шматок дерева, кіл з насадженим снопом» [2, 21].

Трава — рослина-тотем давніх українців. «За легендою трава утворилась від кіс вродливої дівчини, яка загинула через свою нерозсудливість, нешанобливість до матері та до старих родичів» [3, 54]. Трава — символ добрих і злих сил природи; людських істот; символ молитви; тихого шепотіння; клятви; оберега; смерті [12, 221]. Також позначає сон, спокій, перешкоду, оскільки навіть у нашому матеріальному світі у траві можна заплутатися. Отже, значення символу повністю збігається з мотивом перешкоди у тексті голосіння і є нега-

тивним, а якщо зважати на семантику «помежовості», трава переходить до групи символів-хронотопічних індикаторів зі значенням перешкоди. Зі змістом символу трави можна співвіднести і зміст символу *поля*, оскільки за своєю семантикою у тексті голосіння, *поле* більше тяжіє до значення сукупності трав та жита і також становить перешкоду, загрозу для покійного, який йде у гості до своєї родини.

У тексті голосіння «Вдова за чоловіком» (зап. у Лубенському повіті на Полтавщині) [13] зустрічається досить цікавий символ *воріт*:

«Та будуть, моя дружинонько, сади розцвітать, та будуть зозуленьки кувать і соловейки щебетать. Будуть мені, нещасниці, жалю завдавать, а я вийду за ворітечка та й буду питать<...> чи не чули, чи не бачили дружиноньки вірненької?..»

Ворота — символ входу у рай (пекло); місце, через яке проходить сонце, весна, щастя, радість, душі померлих; надійної охорони від зловорожих сил; початку шляху (чужого світу), де чекає горе, біда; входу на небеса; земний світ; оберіг минулого/майбутнього; початку. Віддавна ворота мали символічний зміст: відчиняєш ворота — і за ними увесь світ: не рідний, а безмежний, загадковий, небезпечний. У фольклорі українців ворота символізують також початок якоїсь (сумної, трагічної) події, розлуку, тугу [12, 47]. Спираючись на текст голосіння, можна стверджувати, що у даному випадку ворота були саме межею між світом живих та мертвих, певним відкритим порталом між просторами, і вдова виходить за ці ворота, чекаючи на чоловіка, який іде до неї гостити. Тут знову зустрічається мотив повернення мерця, допомогу йому родичів на цьому шляху, а також синтез комунікативної функції символу (зв'язок з мерцем) та функції хронотопічного індикатора з позитивною конотацією (відтворення семантики лімінальності).

Згадана у текстах плачів зооморфічна (анімістична) символіка є найбільш розповсюдженою в поезиці українських похоронних голосінь; образ птаха є центральним у зооморфічній символіці: зозуля, соловей, голуб, ластівка. Специфікою символів птахів є потрійне тлумачення. Залежно від того, у якій частині плачу зустрічається символ, може змінюватись його реінтеграція.

В епічних частини голосінь образи птахів використовуються на позначення самого померлого і лагідного відношення до нього:

*«Мамко моя, голубко моя, зозулько моя, мамко моя, пора-
дичко моя <...>Мамко моя, ластівко моя, мамко моя, щебету-
шечко моя...»*

(«Дочка за матір'ю» зап. учитель І.Гронський у 1908 р. на Буковині від М.Івасюка) [14]

або

*«Таточку мій ріднесенький,
Мій голубчику сивесенький...»*

(«Дочка за батьком», зап. В.Милорадович у Лубенському повіті на Полтавщині) [13]

У даному разі символи птахів виступають лише як сталі художні образи. С.В. Мишанич зазначає, що раніше символіка царства тварин та пташок могла використовуватися як зооморфна персоніфікація смерті, але у пізніший час існування жанру (2 половина ХІХ-початок ХХ ст.) сприймалась як художній образ [8, 149]. Особливо це стосується епічних частин похоронних плачів.

Зовсім іншим чином інтерпретуються символи птахів, які згадуються у ліричних частинах голосінь:

*«<...>та будуть зозуленьки кувать і соловейки щебетать.
Будуть мені, нещасниці, жалю завдавать<...>ви зозуленьки сиве-
сенькі, а соловейки малесенькі, та ви високо літаєте, та ви да-
леко буваєте, чи не чули, чи не бачили дружиноньки вірненької...»*

(«Вдова за чоловіком», зап. у Лубенському повіті на Полтавщині)[13]

чи:

«Як буде зозуленька кувати, то я буду її питати: «Чи не бачила донечки?»

(«Мати за дочкою», зап. у селі Молодецьке на Київщині) [14].

У своїй роботі «Славянские традиционные верования, праздники, ритуалы»[3] Ф.С. Капіца зазначає, що зозуля (віщунка, віщука) — один з найстародавніших персонажів української міфології. За уявленнями давніх українців, образ алюзує на історію про жінку, що вбила свого чоловіка, за що їй була заклята Родом і Перуном — ніколи не мати подруж-

ньої пари і вічно жити самотньою. Міф про зозулю має багато варіантів у всіх індоєвропейських народів. «Птаха-віщунка проорокує весну і літо, а також кількість життя тому, хто питає в неї про це. Буває і злою віщухою, наприклад, коли прокує над хатою тричі – помре господар» [3, 28]. Цей символ виконує комунікативну функцію і має позитивне забарвлення, що розходиться з традиційною інтерпретацією символу як негативного.

Соловей є символом добра, таланту, пісні, нового життя; у текстах голосінь перебуває поряд з образом зозулі, оскільки вони виконують однакову функцію. У плачах птахи є провідниками і вісниками з «того» світу на «цей» і навпаки:

«<...> чи не бачили дружиньки вірненької? Як бачили, то хваліться, як побачите, то поклоніться моїй дружині вірненькій! Хай же він прийде, та нехай мене одвіда, як же я тут живу та як горюю...»

(«Вдова за чоловіком», зап. у Лубенському повіті на Полтавщині)[13].

Знову з'являється один з найбільш архаїчних мотивів похоронних голосінь – мотив повернення покійника додому і допомога йому у цьому сторонніх сил (родичі чи явища природи). У зв'язку з цим зооморфічні символи-комунікатори набувають позитивної конотації, бо віщують швидке повернення у гості небіжчика.

Таким чином, можна зробити висновки про те, що проблема символу та символіки є ще не до кінця висвітленою, крім того, існуючі погляди на питання символу, його походження, розвитку та значення є занадто контроверсійними, щоб сформувати єдину концепцію символізму у фольклорі. Всі символи в українській музично-поетичній творчості є амбівалентними, за виключенням тих, що через нівеляцію сакральної доміанти похоронних голосінь трансформувалися у звичайні художні образи. Амбівалентність символіки у плачах реалізується у виконуваних нею функціях, і найчастіше символи пов'язані з наскрізним мотивом усіх голосінь – мотивом повернення мерця. До комунікативної групи символів з негативною конотацією можна віднести символи вікна-вітру-сонця; до символів-комунікаторів з позитивною конотацією – зооморфи на позначення птахів (зозуля, соло-

вей, голуб тощо). До хронотопічних індикаторів з функцією «перешкоди» належать дорога – вода (річка) – трава (поле) – гора. Хата постає центральним символом-хронотопічним індикатором.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аверинцев С., Андреев М., Гаспаров М., Гринцер П., Михайлов А.* Категории поэтики в смене литературных эпох: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.philol.msu.ru/~forlit/Pages/Biblioteka_CategoriesPoetics.htm.
2. *Геппен А., ван Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов [Текст] / Пер. с франц. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1999. – 198 с.*
3. *Капица Ф.* Славянские традиционные верования, праздники, ритуалы [Текст] / Ф. С. Капица. – К.: Флінта, 2000. – 216 с.
4. *Коваль-Фучило І.* Часопросторова картина світу в українських похоронних голосіннях [Текст] / І. М. Коваль-Фучило // Вісник Львівського університету. – 2006. – № 37 – С. 167 – 176. – (Серія «Філологія»).
5. *Костомаров М.* Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства / [Упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка]. – К.: Либідь, 1994. – С. 201–256.
6. *Лосев А.* Знак, символ, миф [Текст] / А. Ф. Лосев. – М., 1982. – 480 с.
7. *Мамардашвили М.* Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке [Текст] / М. Мамардашвили, А.Пятигорский. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 224 с.
8. *Мишанич С.* Фольклористичні та літературознавчі праці [Текст]: У 2 т. / С. В. Мишанич. – Донецьк: Донецький національний університет, 2003. – Т. 2. – 470 с.
9. *Міфологічний словник України [Текст]: іл. слов.-довід. міфол. уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та ін. народів / [упоряд. О. А. Кононенко]. – К.: Укр. міжнар. культ. центр, 2008. – 783 с.*
10. *Потебня А.* О некоторых символах в славянской народной поэзии: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/potebn/index.php.
11. *Рубцов Н.* Символ в искусстве и жизни [Текст] / Н. Н. Рубцов. – М.: Наука, 1991. – 176 с.
12. *Словник символів культури України [Текст] / [за заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка та ін.]. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с.*

13. Українська народно-поетична творчість [Текст] / [Упоряд. Ф.М. Поліщук]. – К., 1968. – 510 с.

14. Українська народна поетична творчість [Текст] / [За заг. ред. М.Т. Рильського]. – К.: Радянська школа, 1965.

15. Юнг К. *Архетип и символ* [Текст] / К. Г. Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 304 с.

АННОТАЦІЯ

В статті произведено аналіз категорії амбівалентності на рівні символіки на прикладі українських похоронних плачів. Исследується зв'язок двозначних символів з побудовою просторово-часової картини світу в плачах. Автор статті також звертається до питання функціональної навантаженості символіки, розподіляючи символи на дві великі групи – символи-комунікатори і символи-хронотопічні індикатори.

Ключевые слова: амбівалентність, символіка, хронотоп, символи-комунікатори, символи-хронотопічні індикатори, мотив.

SUMMARY

In the article the analysis of an expression of the ambivalence category on the symbolic level of Ukrainian funeral lamentations is exercised. The connection between two-valued symbol and the creation of spatiotemporal worldview in the lamentations is investigated. The author of the article also turns to the question of symbols functional yield, dividing the symbols into two big groups that are symbols-communicators and symbols – chronotropic indicators.

Key words: ambivalence, symbols, chronotopos, symbols-communicators, symbols-chronotropic indicators, motif.